

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ ІСТОРИКІВ ПРАВА

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім'я В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ

СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА НАУКОВОЇ РАДИ НАН УКРАЇНИ
ПО КООРДИНАЦІЇ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

КОМІСІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА ПРИ ПРЕЗИДІ НАН УКРАЇНИ

ІСТОРИКО-ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ У ГЛОБАЛЬНОМУ І РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРАХ

МАТЕРІАЛИ

**XXVII МІЖНАРОДНОЇ
ІСТОРИКО-ПРАВОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

ЧАСТИНА I

21–23 вересня 2012 р.

м. ЄВПАТОРІЯ

Міжнародна асоціація істориків права
Харківський національний університет внутрішніх справ
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Секція історії держави і права Наукової ради НАН України по
координації фундаментальних правових досліджень
Комісія історії українського права при Президії НАН України

ІСТОРИКО-ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ У ГЛОБАЛЬНОМУ І РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРАХ

Матеріали

XXVII Міжнародної
історико-правової
конференції

21–23 вересня 2012 р.
м. Євпаторія

ЧАСТИНА I

Київ – Сімферополь
2012

УДК 34(091); 340.15; 341
ББК 67.3 в
И 90

Рекомендовано до друку
Президією Міжнародної асоціації
істориків права та Вченою радою
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

И 90 Історико-правова реальність у глобальному і регіональному вимірах :
матеріали ХХVІІ Міжнародної історико-правової конференції 21–23 вересня
2012 р., м. Євпаторія / Ред. колегія : І. Б. Усенко (голова), О. О. Малишев
(відп. секр.), О. А. Гавриленко, А. Ю. Іванова, И. А. Ісаєв, В. Є. Кириченко,
Н. М. Крестовська, О. М. Редькіна, Є. В. Ромінський, О. Н. Ярмиш. –
Київ ; – Частина І. Сімферополь : «ДОЛЯ», 2012. – 344 с.

ISBN: 978-966-366-587-0

УДК 34(091); 340.15; 341
ББК 67.3 в

У науковій збірці представлено виклад доповідей, поданих на ХХVІІ Між-
народну історико-правову конференцію «Історико-правова реальність у гло-
бальному і регіональному вимірах» (м. Євпаторія, 21–23 вересня 2012 р.).

ISBN: 978-966-366-587-0

© Міжнародна асоціація
істориків права, 2012
© Видавництво «ДОЛЯ», 2012

ЗМІСТ

Скакун О. Ф. (Севастополь). <i>Національні правові системи у вимірах простору й часу</i>	13
Исаев И. А. (Москва, Россия). <i>«Вождизм» как политико-правовое явление</i>	20
Ярмиш О. Н. (Київ), Гавриленко О. А. (Харків). <i>Одне з «вічних» питань історико-правової реальності: організаційно-правові засади протидії корупції (з вітчизняного досвіду)</i>	30
Конопльов В. В. (Євпаторія). <i>Окремі аспекти реформування сектору безпеки</i>	41
Андрійко О. Ф. (Київ). <i>Адміністративне право України в умовах глобалізації</i>	48
Захаров В. В. (Курск, Россия). <i>Эволюция правового статуса университета в России</i>	54
Кириченко В. Є. (Харків). <i>Історико-правова реальність як категорія юридичної науки</i>	67
Петров В. Н. (Курск, Россия). <i>Вопросы народного просвещения в деятельности «Негласного комитета»</i>	75
Бехруз Х. (Одесса). <i>Генезис исламского конституционализма: современное состояние и направления трансформации</i>	80
Усенко І. Б. (Київ). <i>Проблеми міжнародного права у науковій спадщині вчених Всеукраїнської Академії наук</i>	88
Иванников И. А. (Ростов-на-Дону, Россия). <i>Политико-правовые взгляды профессора Варшавского (Донского) университета И. А. Малиновского в период с 1913 по 1920 годы</i>	98
Бостан С. К. (Запоріжжя). <i>З історії становлення змішаної форми республіканського правління в Європі</i>	104
Крестовська Н. М. (Одеса). <i>Перспективи впровадження навчальної дисципліни «Історія юриспруденції України»</i>	111

*ЯРМИШ О. Н. (Київ),
ГАВРИЛЕНКО О. А. (Харків)*

ОДНЕ З «ВІЧНИХ» ПИТАНЬ ІСТОРИКО-ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ (З ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ)

Проблема корупції та боротьби з її проявами для України нині вбачається надзвичайно актуальною. Результати численних досліджень вказують на те, що практично всі системи соціального управління в нашій державі більшою чи меншою мірою (частіше, на жаль, більшою) уражені корупцією. Масштаби загрози, яку становить для розвитку суспільства цей масив правопорушень, зумовлює підвищену увагу до цієї проблеми з боку органів державної влади, а також широкої громадськості. Без її вирішення годі й говорити про наближення до декларованого у ст. 1 Конституції України соціального ідеалу – правової держави. Нині широко обговорюються найважливіші аспекти стратегії й тактики боротьби з корупцією, приймаються законодавчі акти, норми яких покликані сприяти покращенню ситуації, що склалася. Проте суттєвих практичних зрушень у цій царині й досі не спостерігаємо¹.

Допомогу в точнішому розумінні генези та сутності феномену корупції й виявленні найдієвіших методів боротьби з нею може надати звернення до історичного досвіду, протягом тисячоліть напрацьованого українським народом. Це відповідає й рекомендаціям міжнародного співтовариства. Зокрема, на необхідності враховувати історичні та національні особливості організації боротьби з корупцією неодноразово наголошувалося у доповідях Генерального секретаря ООН².

Здавна корупційні злочини вважалися такими, що становлять величезну загрозу для нормального функціонування держави³. Вже в останній третині I тис. до н. е. в античних державах, що існували на Півдні сучасної України, – Ольвії, Херсонесі, Тірі, Боспорі – громадяни розуміли нагальну необхідність боротьби з проявами корупції. У цей час у праві визначалися окремі склади злочинів – дача хабара, підкуп – декасмо (δεκάσμοϋ) та його при-

йняття – дорон (δῶρον). Про випадки вчинення таких корупційних дій відомо, наприклад, з віднайденого в Ольвії анонімного листа до судді, написаного на свинцевій пластинці. Ольвіополіт, який зі зрозумілих причин вирішив лишитися невідомим, писав: «Оскільки ми не знаємо тебе, ми не знаємо, як виступлять у новій справі наступні пойменовані особи, а також інші (ім'ярек), що задумали дати свідчення». Після цього в листі висловлюється прохання перешкодити їм сказати своє слово, за що анонімний автор обіцяє винагородити суддю «достойним подарунком»⁴.

Для профілактики й виявлення фактів вчинення корупційних діянь в окремих полісах Північного Причорномор'я (зокрема, у Херсонесі) було запроваджено спеціальну виборну магістратуру номофілаків (νομοφύλαξ), відому в багатьох державах еллінської ойкумени. У період еллінізму в Херсонесі така колегія складалася з трьох осіб⁵. Їхня діяльність значною мірою була спрямована саме на запобігання проявам корупції та їх викориненню, небезпечність якої розуміли вже тоді. «Найважливіше при усякому державному устрої, – наголошував Аристотель, – ...влаштувати справу так, щоб посадовим особам неможливо було наживатися» (Aristot. Pol. V, 7, 9, 1308b).

Прояви корупції, а відповідно й намагання протидіяти їм з боку держави на теренах України зафіксовано історичними джерелами й у період Середньовіччя. Доволі поширеним явищем корупція була у генуезьких колоніях на північному узбережжі Чорного моря протягом XIII–XV ст. – Каффі (сучасній Феодосії), Чембало (Балаклаві), Солдайї (Судаку), Монкастро (Білгороді-Дністровському) та ін. Зловживання чиновників стали майже повсякденним явищем у середині XVI ст., в останні роки існування генуезьких колоній. Свідченням цього є листи з доносами та взаємними звинуваченнями в хабарництві, які надсилали посадові особи Каффі, Солдайї й інших міст до протекторів Банку Сан-Джорджіо. Недаремно значна кількість статей Статуту генуезьких колоній у басейні Чорного моря (Statutum Serphe), затвердженого в Генуї 28 лютого 1449 р.⁶, містить застереження чиновників від учинення корупційних діянь. Так, нормою Статуту 1449 р. з метою запобігання зловживанням та корупції консулові Каффі суворо заборонялося займатися торговельною діяльністю. Він не міг здійснювати її ані особисто, ані «доручати торгувати від свого імені протягом усього часу перебування на посаді відкрито чи таємно, сам або через інших, у Каффі або в іншому місці, що підпорядковується його відомству». За порушення даної норми на консула міг бути

накладений штраф у п'ятикратному розмірі від усього того, «чим та на скільки буде торгувати». Три чверті від суми штрафу мали надходити до бюджету громади Каффи, а чверть – скаржникові, ім'я якого мало триматися в суворій таємниці (Гл. 1, § 6).

Тяжким корупційним злочином вважалося надання посад за гроші. Це було спеціально обумовлено нормами гл. 55 Статуту генуезьких колоній. Так, § 1 встановлював: «жодна посада, важлива й неважлива, навіть писаря, якщо той, хто був обраний на якесь місце, поїхав..., не може бути проданою... під страхом позбавлення своєї (посади) як покарання». Каффському консулові та іншим чиновникам категорично заборонялося «давати свою згоду на те, щоб названі посади продавалися». У разі порушення даної норми на них мав накладатися значний штраф у розмірі 50–100 сонмів (Гл. 55, § 2).

Вочевидь, зважаючи на поширеність фактів корупції, у чорноморських колоніях Генуї також було запроваджено спеціальну магістратуру синдиків, до основних обов'язків яких було віднесено проведення слідчих дій та передання до суду всіх чиновників Каффи й інших місцевостей, що перебували в межах їхньої компетенції, які будуть «погано поводитись на службі й будуть обвинувачені в зловживаннях, протизаконних діях, злочинах чи насильствах, скоєних ними», а також «тих, які не виконали того, що по службі повинні були виконати стосовно найманців, підпорядкованих їм чиновників», консульського вікарія або інших осіб і «карати усіх грошовим штрафом на свій розсуд» (Гл. 4, § 2). Окрім того, синдик уповноважувалися на власний розсуд «карати суддів, адвокатів і повірених за обман та інші скоєні ними проступки» (Гл. 4, § 8). Їхня компетенція поширювалася й на подібні справи, що стосувалися «усякої іншої особи, яка вчинила обман на службі, або такої, що поводитися на ній всупереч існуючим правилам» (Гл. 4, § 9). У разі необхідності генеральні синдик могли викликати до себе для розгляду справ, які перебували в їхній компетенції, усіх консулів і чиновників чорноморських колоній Генуї, окрім консула Каффи, й «покарати їх і винести вирок за мірою їхньої вини та зловживань».

Якщо ж одного або кількох генеральних синдиків було звинувачено в корупційних діях, прихильності до когось із правопорушників, то усунення їх з посади за нормою Статуту 1449 р. мало відбуватися за спільним рішенням каффського консула, управляючих фінансами й чиновниками казначейства Каффи, які на місце усунених мусили обрати інших осіб (Гл. 4, § 3). У разі виявлення фактів, що свідчили про скоєння синди-

ками корупційних злочинів, останні мали судитися синдиками, обраними після них (Гл. 4, § 6).

Литовські Статути, що були джерелами права на території значної частини українських земель протягом XVI – початку XIX ст., також передбачали покарання за вчинення низки корупційних злочинів. Наприклад, норма арт. 9 розд. 2 Статуту 1529 р. містила санкцію у вигляді позбавлення злочинця посади за відпущення, вочевидь за хабар, шляхтича хорунжим з військової служби, накладення незаконних мит⁷. Оскільки перебування на посаді було пов'язане з отриманням прибутків, то таке покарання мало відтінок не лише такого, що ганьбить, плямує репутацію правопорушника, а й майнового. Проте вважати його цілком майновим було б некоректним, оскільки такі покарання (вони вважалися основними) зазвичай супроводжувалися додатковими майновими покараннями – конфіскацією майна або грошовими штрафами на користь потерпілого й суду⁸.

У разі неправдивого обвинувачення в корупційних діяннях у XV – середині XVII ст. на практиці могли застосовуватися й покарання, які принижували людську гідність злочинця, що не передбачалися нормами Литовських статутів. Так, наприклад, відомий випадок, коли шляхтич зганьбив суддів Головного Литовського Трибуналу, образливо назвавши їх хабарниками. За це відповідно до судового вироку він мав залізти під судову лаву й саме звідти публічно заявити про неправдивість своїх слів, після чого мав поторити ганебну фразу та гричі пробрехати по-собачому⁹.

Пильну увагу на недопущення проявів корупції звертали й у Запорізькій Січі. Так, Велика екстраординаційна Рада 23 грудня 1764 р. у своєму присуді зазначила, що відповідно до військового статуту отаманам і старшинам заборонено використовувати військову казну на особисті потреби під загрозою покарання у вигляді «смертного штрафу». Особливо наголошувалося: якщо поводить себе «не справно» отаман куреня або якщо цей козацький посадовець потаєє злодіям, то він мусить зазнати покарань і наступного разу не може бути обраний отаманом¹⁰.

Після включення українських земель до складу Російської імперії в протидії корупції розпочався новий етап. Правові засади боротьби з корупційними проявами були закладені насамперед у статтях XV тому Зводу законів Російської імперії 1832 р., а також Уложення про покарання кримінальні й виправні 1845 р.¹¹ Зокрема, до XV тому Зводу законів було включено п'ятий розділ, спеціально присвячений питанням відповідальності посадових осіб.

Отже, вперше було чітко визначено спеціального суб'єкта злочину – чиновника, особу, що «перебуває у службі». Щоправда, жодної дефініції посадової особи не наводилося.

Статті п'ятого розділу називають різноманітні склади злочинів, що підпадають під визначення корупційних. Серед них: призначення на посаду внаслідок отримання хабара, навмисне неоголошення указів, перевищення й бездіяльність влади, підробка документів, знищення або викрадення судових актів, підміна документів, неправосуддя, незаконне користування казенним майном або грошовими коштами, а також «лихоїмство», під яким згідно зі ст. 308 розуміли незаконні побори під виглядом державних податей, здирицтво в будь-якій формі (грошовій чи натуральній) та хабарі з просителів у виконавчих і судових справах¹². У свою чергу, незаконним побором відповідно до ст. 309 Зводу законів вважався будь-який невизначений законом збір речами або грішми, усякий надлишок у казенній податі чи повинності, а також наряд повітових обивателів на роботу для приватної вигоди під виглядом казенної або ж земської повинності. Під здирицтвом ст. 310 розуміла будь-яку вигоду, «вимушену в справах служби страхом утиску в справі».¹³ І нарешті, хабарами визнавалися всякого роду подарунки, що робилися чиновникам «задня ослаблення сили закону» (ст. 311).

Покарання, що передбачалися статтями Зводу законів за «лихоїмство», диференціювалися залежно від тяжкості скоєного злочину. Винні мали бути позбавлені всіх станових прав і віддані у солдати або ж заслані на поселення чи каторжні роботи. Особи, які підлягали тілесним покаранням, окрім того, каралися батогами (ст. 314).

Називалися й співучасники «лихоїмства». До них були віднесені начальники, які сприяли своїм підлеглим у здійсненні корупційних діянь, пособники, «лиходателі», а також особи, яким було відомо про факт лихоїмства, але вони не повідомили про це владу. Особливий наголос у ст. 316 було зроблено на такому різновиді співучасників, як судді, «що злочинців цього роду покривати будуть при суді або полегшувати покарання, за лихоїмство визначене»¹⁴.

Привертає увагу і той факт, що склади злочинів, які підпадають під визначення корупційних, дублюються й у інших розділах XV тому Зводу законів. Так, у гл. 5 розд. VII «Про порушення Статутів митних» ст. 505 містить категоричну заборону чиновникам митної служби під загрозою кримінального покарання брати або вимагати хабарі. Наступна ст. 506 передбачає відповідальність за дачу чи обіцянку хабара чиновникові митної служби.

Пізніше, як наслідок подальшої кодифікації кримінального права, було опрацьовано Уложення про покарання кримінальні й виправні, яке набуло чинності з 1845 р. До нього також було включено низку статей, спрямованих на боротьбу з корупцією. Так, ст.ст. 358–360 встановлювали відповідальність посадовців за «невиконання іменних або проголошених у встановленому... порядку височайших указів та повелінь», «невиконання указів Урядуючого Сенату» та «невиконання указів інших присутственных місць, або ж приписів чи пропозицій належних начальств». Окремо вказувалося й на таке правопорушення, як неоголошення указів і постанов, що «належним чином надійшли до них або були розіслані для обнародування» (ст. 362). Усі ці правопорушення могли здійснюватися у формі як дії, так і бездіяльності чиновника, що могло виявлятися у зволіканні, а також у прямій чи непрямій відмові від виконання. Віднести їх до корупційних можна було лише за умови, що названі правопорушення здійснювалися «з корисливих або інших мотивів», тобто в особистих інтересах винного, що суперечили інтересам служби.

Самостійний склад злочину становило перевищення влади (якщо воно не поєднувалося з іншим діянням – хабарництвом, завданням тілесних ушкоджень тощо), коли посадова особа, перевищивши межі наданих їй повноважень, «вчинить будь-що на скасування або всупереч існуючим узаконенням, установам, статутам або даним їй настановам, ... самовільно вирішить певну справу, або ж дозволить собі будь-яку дію чи розпорядження, на яке потрібен був дозвіл вищого начальства, не спитавши його належним чином» та в бездіяльності влади, коли посадова особа «не застосує у належний час усіх вказаних або дозволених законами засобів, якими вона мала можливість попередити чи припинити певне зловживання або безлад, і через те оборонити державу, суспільство чи ввірену йому частину від шкоди»¹⁵.

У ст. 383 передбачалася відповідальність посадовців і тих, хто «взагалі перебуває на службі», за такі діяння: хто, «маючи на руках своїх будь-які казенні чи приватні за службою ввірені йому речі, грошові кошти, банківські білети, облігації тощо або ж управляючи за розпорядженням уряду казенним чи приватним маєтком, буде ним користуватися та вживати будь-що з ввіреного йому майна чи прибутків з нього на свої власні видатки, або ж позичати його іншим без ясного на те дозволу начальства, або ж привласнить чи розтратить щось із цього майна чи прибутків»¹⁶.

Привертає увагу й стаття 389, спрямована на запобігання зловживанням посадових осіб, яка санкцію за розтрату чи привлас-

нення у разі засудження посадовця спрямовує на його начальника або на громаду, яка обрала його на посаду. Начальник підлягав матеріальній відповідальності за дії підлеглого в разі недостатнього нагляду за ним, якщо здійснення цього нагляду було поставлено йому в обов'язок законом чи заснованим на законі розпорядженням. Водночас громади, що обрала на відповідну посаду осіб, які вчинили зловживання, зобов'язувалися компенсувати завдану шкоду в будь-якому разі. Така норма, вочевидь, була спрямована як на протидію халатному ставленню керівників до своїх службових обов'язків, так і на запобігання корупції в їхньому середовищі шляхом «закриття очей» на зловживання підпорядкованих їм осіб з метою отримання за це певних вигод матеріального або нематеріального характеру.

Шосту главу п'ятого розділу Уложения про покарання кримінальні та виправні 1845 р. було присвячено найпоширенішому серед чиновництва правопорушенню – хабарництву («мздоїмству» та «лихоїмству»). Однак чіткої межі між цими поняттями законодавцем так і не було проведено. Лише у рішенні кримінального касаційного департаменту Сенату (1889 р., № 36) роз'яснювалося, що тогочасна судова практика під лихоїмством розуміла прийняття посадовою особою подарунка за вчинення таких дій або бездіяльності, які були порушенням її службових обов'язків. Якщо ж посадова особа за хабар вчиняла дії чи бездіяла в межах визначених для неї повноважень, то такий злочин вважався «мздоїмством»¹⁷. Стаття 406 Уложения визначала й найвищий ступінь «лихоїмства» – вимагання хабара¹⁸.

Робота з виявлення причин і створення ефективних засобів запобігання хабарництву продовжувалася й далі. Так, саме на це було спрямовано виданий у листопаді 1862 р. Олександром II іменний указ¹⁹. Відповідно до його вимог Сенатом було створено спеціальний комітет для дослідження цього соціального явища. Висновки щодо причин поширеності хабарництва, яких дійшли члени комітету, й нині є цілком актуальними. По-перше, це недосконалість законодавства, яке, з одного боку, загрожує жорсткими покараннями, а з іншого – саме передбачає випадки та способи, що дають можливість злочинцям уникнути відповідальності. По-друге – близьке до вбогості становище переважної більшості тих, хто присвятив своє життя державній службі, які найвисокоморального чиновника «проти його волі перетворюють на ворога уряду». І нарешті третя причина полягала в тому, що в тогочасному законодавстві не передбачено майже жодних відмінностей між

«злочином, скоєним через жадібність та користь», і таким, що був скоєний під тиском крайньої нужденності: «Той, хто збагачує себе виснаженням держави, хто призводить до відчаю «тяжущихся», витискаючи з них останні крихти, та бідний канцелярський служитель, який взяв з прохача малу в чомусь угоду кілька рублів, піддаються рівній карі»²⁰.

Антикорупційне законодавство радянської доби пройшло у своєму розвитку кілька етапів, кожен з яких мав доволі серйозну специфіку. Однак ретельний аналіз формування протягом XIX–XX ст. юридичних механізмів протидії та профілактики корупції, правового визначення суб'єктів і об'єктів корупційних відносин, розвитку відповідного термінологічного апарату спонукає погодитися з думкою С. М. Шишкарьова щодо наступності антикорупційного законодавства Російської імперії й Радянського Союзу (в аспекті техніко-юридичної частини). Дослідник наголошує: «Попри ідеологічну ангажованість радянської антикорупційної політики, не існує якісної її відмінності від політики Російської імперії»²¹.

Цікавим і плідним видається спостереження В. В. Астаніна, який спеціально досліджував історію боротьби з корупцією в Росії XVI–XX століть: «В умовах абсолютизації державної економіки система корупційних проявів звужувалася до правової конструкції, яка відбивала з кримінально-правових позицій підкупність-продажність службовців: посул-продаж, лиходавство-лихоїмство, мздодавство-мздоїмство. Розширення системи корупційних проявів відбувалося в періоди розвитку цивільного обігу. Зі становленням приватної власності (перша чверть XVIII ст., друга половина XIX – початок XX ст., період НЕПу) з'явилися такі корупційні делікти: сумісництво посади державних службовців, їх участь у комерційній діяльності, укладання вигаданих підрядів і різноманітних майнових угод за участю державних службовців»²².

Проаналізувавши низку пам'яток вітчизняного права, а також наявну наукову літературу, маємо можливість констатувати, що протягом тисячоліть народом України було напрацьовано величезний досвід діяльності, спрямованої на протидію корупції. Від античних часів і до кінця XX ст. на українських теренах діяли органи, на які покладалися відповідні функції, поступово вдосконалювалося законодавство, нормами якого встановлювалася юридична відповідальність за корупційні діяння. Цей процес не можна вважати рівномірно-поступальним. На різних етапах соціально-економічного розвитку, залежно від конкретно-історичної ситуації органи державної влади по-різному визначали пріоритет-

ність даної проблеми, вишукували різноманітні шляхи її вирішення. Проте загалом організаційно-правові засади протидії корупції в українських землях завжди ґрунтувалися на принципах, характерних для більшості європейських держав того часу, з урахуванням власних особливостей державно-правового розвитку.

Своєрідність нинішнього етапу протидії корупції, який обіймає вже два десятиліття, полягає в тому, що визначну роль у формуванні правової системи відіграє глобальний чинник світового правового порядку. Україна, як і переважна більшість інших держав, розбудовує свій антикорупційний правовий порядок як частину глобального та європейського, ґрунтуючись не лише на внутрішніх потребах правового регулювання, а й на Конвенціях, до яких приєдналася.

Історико-правовий аналіз переконливо свідчить про поступове вдосконалення протягом багатьох століть інституційних і правових механізмів протидії корупції. Проте відсутність, поряд з цим, рішучих успіхів у подоланні корупції (наразі надійшла інформація, що за щорічним рейтингом Transparency International Україна посіла вже звичне місце у п'ятнадцятій десятці) є показником того, що самими цими інструментами витіснити або суттєво обмежити це явище неможливо. Правові заходи тут є вторинними. Протидія корупції має будуватися на волі політичної влади та її органів, спиратися на усвідомлення більшістю населення необхідності викорінення цього соціального лиха. Лише в такий спосіб можна буде сподіватися на викреслення питання протидії корупції з переліку «вічних» проблем.

Ярмиш О. Н. (Київ), Гавриленко О. А. (Харків). Одне з «вічних» питань історико-правової реальності: організаційно-правові засади протидії корупції (з вітчизняного досвіду)

На основі аналізу широкого кола джерел і наукової літератури визначено специфіку організаційно-правових засад протидії корупції на українських землях на різних етапах історичного розвитку з найдавніших часів до початку ХХІ ст.

Ключові слова: корупція, хабарництво, злочин, покарання, держава, посадова особа.

Ярмыш А. Н., (Киев), Гавриленко А. А. (Харьков). Один из «вечных» вопросов историко-правовой реальности: организационно-правовые основы противодействия коррупции (из отечественного опыта)

На основе анализа широкого круга источников и научной литературы определена специфика организационно-правовых основ противодействия коррупции на украинских землях на различных этапах исторического развития с древних времен до начала XXI в.

Ключевые слова: коррупция, взяточничество, преступление, наказание, государство, должностное лицо.

Yarmysh O. N. (Kyiv), Gavrylenko O. A. (Kharkiv). One of the «eternal» questions of the historical and legal reality: organizational and legal framework for combating corruption (from domestic experience)

Based on the analysis of a wide range of sources and research literature identified specific institutional framework of anti-corruption in the Ukrainian lands in various stages of historical development from ancient times to the early XXI-th century.

Key words: corruption, bribery, crime, punishment, state, official.

¹ *Ярмыш Н. Н.* Противодействие коррупции в Украине: отечественный опыт и имплементация международно-правовых норм // *Держава, право і юридична думка у балточорноморському регіоні: історія та сучасність : XXVI Міжнар. іст.-прав. конф.*, 27–29 квіт. 2012 р., м. Одеса. : матеріали конф. – Одеса : Видавець Букаев В. В., 2012. – С. 138–147.

² *Заохочення та підтримання правопорядку: боротьба з корупцією та харбарництвом : доповіді Генерального секретаря ООН // E /CN. 15/1997/ 3.5 March 1997. – P. 2; E /CN. 15/1998/ 3.23 March. 1998. – P. 13.*

³ *Божок Г. Д.* Історичні витоки корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua/articles/61-idol-gd-historical-origins-of-corruption.html>.

⁴ *Гавриленко О. А.* Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н. е. – перша половина VI ст. н. е.) [монографія]. – Харків : Парус, 2006. – С. 202.

⁵ *Латышев В. В.* Эпиграфические данные о государственном устройстве Херсонеса Таврического // *Журнал министерства народного просвещения.* – 1884. – Июнь. – С. 70.

⁶ *Устав для генуэзских колоний в Черном море, изданный в Генуе в 1449 году // Записки Одесского общества истории и древностей. Т. 5. – Одесса, 1863. – С. 632–836.*

⁷ *Малиновский И.* Учение о преступлении по Литовскому статуту. – К. : Типогр. ун-та св. Владимира, 1894. – С. 82.

- ⁸ *Спур М. В.* Еволюція інституту покарання на українських землях Великого князівства Литовського : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». – Запоріжжя, 2012. – С. 168.
- ⁹ *Доунар Т. І.* Развіцце аснауных інстытутау грамадзянскага і крымінальнага права Беларусі у XV – XVI стагоддзях. – Мінск : Пропілеі, 2000. – С. 181.
- ¹⁰ *Молдован В. В., Мелащенко В. Ф.* Конституційне право: опорні конспекты : навч. посіб. для студентів юрид. вузів та факультетів. – К. : Юмана, 1996. – С. 12.
- ¹¹ *Чуманов А. В.* Правовая политика в сфере противодействия коррупции в России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». – Волгоград, 2007. – С. 11.
- ¹² Указатель алфавитный к Уложению о наказаниях уголовных и исправительных. – СПб. : Типогр. Второго Отд. Собственной Его Имп. Величества Канцелярии, 1846. – С. 85–86.
- ¹³ Свод законов Российской империи. Законы уголовные. Т. 15. – СПб. : Типогр. Второго Отд. Собственной Его Имп. Величества Канцелярии, 1832. – С. 104.
- ¹⁴ Там же. – С. 105.
- ¹⁵ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. – СПб. : Типогр. Второго Отд. Собственной Его Имп. Величества Канцелярии, 1845. – С. 156.
- ¹⁶ Там же. – С. 164–165.
- ¹⁷ *Лохвицкий А.* Курс русского уголовного права. – СПб., 1867. – С. 533.
- ¹⁸ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. – С. 176–177
- ¹⁹ *Кувалдин В.* Как русские цари боролись с лихоимством // Чистые руки. – 1999. – С. 80.
- ²⁰ Там само. – С. 81.
- ²¹ *Шишкарёв С. Н.* Правовой порядок в сфере противодействия коррупции: теоретико-правовое исследование : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства; история учений о праве и государстве». – М., 2010. – С. 23.
- ²² *Астанин В. В.* Борьба с коррупцией в России XVI – XX веков: развитие системного подхода. – М. : Рос. криминолог. ассоциация, 2003. – С. 5.